

DİN ÜZERİNE

KARL MARX - FRIEDRICH ENGELS

ÇEVİREN
MURAT BELGE

FOL® 04

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
SERTİFİKA NO: 13858

FELSEFE 04
KARL MARX KİTAPLIĞI 01

DİN ÜZERİNE
KARL MARX - FRIEDRICH ENGELS

ÇEVİREN: MURAT BELGE

ÖZGÜN ADI: *ON RELIGION*

YAYINA HAZIRLAYAN: EBUBEKİR DEMİR
REDAKSİYON: MAK GRUP REDAKSİYON EKİBİ
GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-605-69245-6-9

BASKI: AYRINTI BASIMEVİ ANKARA - SERTİFİKA NO: 13987
I. BASKI: MART 2019

İLETİŞİM ADRESLERİ
CİNNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4
06420 ÇANKAYA ANKARA
TEL.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

KARL MARX

Almanya, Trier'de doğdu (1818). Trier Lisesi'ne girdi ve bu sırada Grekçe ve Latince öğrendi (1830). Bonn Üniversitesi'nde bir yıl felsefe ve edebiyat eğitiminin ardından Berlin Üniversitesi'ne geçerek hukuk öğrenimi gördü. Genç-Hegelerci'ye dâhil oldu (1836). Jena Üniversitesi'nde *Demokritos ile Epikuros'un Doğa Felsefelerindeki Ayrım* isimli doktora tezini verdi (1841). *Rheinische Zeitung* gazetesine yazılar yazdı; *Deutsch-Französische Jahrbücher*'in editörlüğünü yaptı (1842). Friedrich Engels ile tanıştı (1844). Paristen sürülerek Brüksel'e (1845), 1848 Şubat Devrimi ardından da buradan Köln'e geçti. Birçok sürgünün ardından ömrünün sonunda kadar yaşayacağı Londra'ya gitti. (1849). Burada vefat etti (1883).

Başlıca eserleri: *Die Heilige Familie* (F. Engels ile, 1845), *Thesen über Feuerbach* (1845), *Die deutsche Ideologie* (F. Engels ile, 1845), *Das Elend der Philosophie* (1847), *Manifest der Kommunistischen Partei* (F. Engels ile, 1848), *Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte* (1852), *Grundrisse* (1857-58), *Das Kapital* (1867).

FRIEDRICH ENGELS

Almanya, Barmen'de doğdu (1820). Ailevi nedenlerle Elberfeld Lisesi'nden ayrıldı (1838) ve Bremen'deki ticaret odasında çalışmaya başladı. Felsefe alanında okumalar yaptı. Ütopik sosyalist Owen, sol çartistler Harney ve Jones ile ilişkiler kurdu. Gönüllü olarak başvurduğu askerliğini Berlin'de yaptı (1841). Babasının Manchester'da bulunan dokuma fabrikasında işe başladı ve işçi sınıfı üzerine çalışmalara başladı. Marx'la tanıştı (1844). Komünist İletişim Komitesi'ni kurdular (1846). 1848 Devrimi sebebiyle Belçika'dan sınır dışı edilince önce Köln'e, ardından Londra'ya yerleşti. Birinci Enternasyonal'de görev aldı (1864-1876). Londra'da öldü (1895).

Başlıca eserleri: *Die deutsche Ideologie* (K. Marx ile, 1845), *Manifest der Kommunistischen Partei* (K. Marx ile, 1848), *Anti-Dühring* (1878), *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats* (1884).

MURAT BELGE

Ankara'da doğdu (1943). Ortaöğrenimini High School'da tamamladı. İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu (1966). Aynı bölümde öğretim üyeliğine başladı. 12 Mart döneminde iki yıl cezaevinde kaldıktan sonra yeniden üniversiteye döndü (1974). YÖK'ün kuruluşundan sonra üniversiteden istifa etti (1981). *Halkın Dostları* ve *Birikim* dergilerinin kurucularındandır. İstanbul Bilgi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölüm Başkanlığı yapmıştır. T24 gazetesinde köşe yazarlığına devam etmektedir.

Başlıca eserleri: *Tarıhten Güncelliğe* (1983), *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek* (1989), *Marksist Estetik* (1989), *İstanbul Gezi Rehberi* (1993), *Edebiyat Üstüne Yazılar* (1998), *Başka Kentler, Başka Denizler* (2004). Yazarın ayrıca Charles Dickens, William Faulkner, James Joyce, D. H. Lawrence, John Berger çevirileri bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	09
1 KÖLNISCHE ZEITUNG'UN 179. SAYISINDAKİ BAŞYAZI	11
2 HEGEL'İN HUKUK FELSEFESİ ELEŞTİRİSİNE BİR KATKI	20
3 FEUERBACH ÜZERİNE TEZLER	32
4 ALMAN İDEOLOJİSİ (BİRİNCİ BÖLÜM)	34
5 YÖNETİCİ SINIFIN DİNİ OLARAK HRİSTİYANLIK	36
6 ALMAN KÖYLÜ SAVAŞI (İKİNCİ BÖLÜM)	37
7 MARX'A MEKTUP	55
8 ENGELS'E MEKTUP	57

9	59
MARX'A MEKTUP	
10	61
KAPİTAL, BİRİNCİ KİTAP (PARÇALAR)	
11	67
GÖÇMEN EDEBİYATI (İKİNCİ YAZIDAN BİR PARÇA)	
12	69
ANTI-DÜHRING (PARÇALAR)	
13	75
DOĞANIN DİYALEKTİĞİ	
14	77
BRUNO BAUER VE İLK HRİSTİYANLIK	
DİZİN	87

SUNUŞ

Marx ve ‘din üzerine’ sözleri yan yana yazılınca, hemen hemen herkesin aklına Marx’ın ünlü sözü gelecektir: “Din halkın afyonudur.” Marksizm hakkında hiç fikri olmayanlar dahi bu sözü duymuşlardır, bilirler.

Yıllar önce bu ‘afyon’lu cümlenin bulunduğu metni çevirmiştim. O tarihte, yayıncı, bunu yayımlamayı sakıncalı buldu. ‘Komünizm propagandası’ değil, ‘dini duygulara hakaret’ gibi. Bir gerekçeyle dava açabileceklerini söyledi. O ünlü (herkesin bildiği) cümleyi çıkardık, nokta nokta ile geçtik. Bana aşırı bir titizlik gibi görünmüştü ama tecrübe sahibi olan yayıncıydı. ‘Düşünce özgürlüğü’ tarihimiz böyle olaylarla dolu. Yeni basım için ise bu cümleyi olması gereken yere ekledik.

Marx’ın en bilinen sözlerinden biri olduğunu söyledim ama ‘en iyi anlaşılmiş’ sözü olduğunu söyleyebilir miyiz? Bundan o kadar emin değilim. “Din halkın afyonudur.” deyince bunun dinin halkı uyutmak ve hakkını aramasını önlemek için kullanılan bir araç olduğu anlamında söylendiği sonucunu çıkarabiliriz. Ayrıca bu anlamı içerdiğini de düşünüyorum; ama yalnız bunu içermiyor.

Marx bu tarihlerde Feuerbach etkisindeydi (1843; *Hegel’in Hukuk Felsefesi*). Yine Hegel’in bir öğrencisi olan Feuerbach ise bu tarihlerde Hristiyanlıkla ilgileniyordu. Tanrı’nın insanı değil, insanın Tanrı’yı yarattığını düşünüyordu (ama ‘ateist’ olmadığını da belirtmişti). İnsanlar, hayatlarında ihtiyaç duydukları şeyleri yarattıkları ‘Tanrı’ kavramına izafe etmişlerdi. Onun bu tezi Marx’a çok akla yakın göründü.

Bu ünlü cümlesini izleyen cümleyi okuduğumuzda, ‘afyon’un bir ‘uyku ilacı’ndan çok bir ‘ağrı kesici’ olarak düşünüldüğünü anlarız. İnsanın yaşadığı somut hayatında pek

çok yoksunluğu vardır. Bu yoksunlukların bu dünyada ve bu hayat içinde çözülmesinin bir imkânı da görünmemektedir. Tanrı, ona bağlı ‘ölümden sonraki hayat’ gibi düşünceler somut hayatta giderilemeyen birtakım gerçek ihtiyaçların bir ‘hayal’ dünyasında giderilmesine yönelik oluşturulmuş soyutlamaların bir sonucu ya da bileşimidir.

Marx kendisi ateistti ve bunu söylemekten de kaçınmazdı. Dini yanlış bir bilgilenme biçimi olarak değerlendirdiği açıktır. Ama burada söylendiği gibi bir ‘ihtiyaç’ olarak görüldüğü de açıktır. Din tarihine de ilgi duyuyordu çünkü orada insan düşüncesinin gelişmesini izleyebiliyordu. O tarihlerde özellikle Almanya’da Kutsal Kitap’ı inceleyenleri, Bachofen’i vb. okuyordu. Dinin aşılmasını, insanoğlunun dine duyduğu ihtiyacın aşılmasıyla gerçekleşecek bir olay olarak görüyordu. Bu bakımdan, Sovyetler Birliği’nin kuruluş aşamalarında Stalin’in dini inançları yok etmek için zora başvurması Marx’ın düşüncesinin gerektirdiği bir şey değildi. Hatta, büyük bir ihtimalle, onaylayacağı bir şey de değildi.

Marx ve Engels’in din konusunda yazdıklarından yapılmış bir seçme ve derleme altmışların ortasına doğru elime geçmişti. O tarihlerde Fethi Naci de düşüncelerinden ötürü işinden atılmış ve bir yayınevi kurarak geçinmeye (yani ‘kendi patronu’ olmaya) karar vermişti. Kitabı ona gösterdim. Ama ben-deki kitabın hacmi Naci’nin henüz pek ‘genç’ sayılır yayınevini imkânlarına göre fazla büyük gelmişti. Seçmenin içinden daha dar bir seçme yapmaya karar verdik. Bu işi yapmasını Selahattin Hilav’dan istedik. O da bu işi yaptı.

Altmışlar benim ‘öz’ Türkçecilik dozumun bir hayli yüksek olduğu yıllardır. Bir çevirimde ‘diyalektik materyalizm’ yerine ‘eytişimsel özdekçilik’ dediğim bile olmuştu; şimdi bunu yazarken bilgisayar ‘eytişim’in altını kırmızı çizerek ‘yanlış’ uyarısında bulunuyor. Yeni basım için bu gibi kimi kavramlarda düzenlemelere gittik.

İyi okumalar.

MURAT BELGE

I
KÖLNISCHE ZEITUNG'UN
179. SAYISINDAKİ BAŞYAZI

KARL MARX
1842

İlkin şu soru soruluyor: “Felsefe, din sorunlarını gazete yazılarında tartışmalı mıdır?” Bu soruyu cevaplandırmanın tek yolu onu eleştirmektir.

Felsefe, özellikle Alman felsefesi, kendini başka şeylerden ayırmak, sistemli bir şekilde kendini uzak tutmak, duyguya kapılmaksızın kendini incelemek eğilimindedir; dolayısıyla yalnızca bilgi vermekten hoşlanan canlı, olay meraklısı gazetelere karşıttır. Sistematik gelişimi içerisinde felsefe, popüler değildir; kendi içinde gizli örgüleri, felsefeye uzak bir kimsenin gözünde, hem faydasız hem de gereksiz yere zorlanmış bir uğraştır.

Felsefe, yapısı dolayısıyla, keşiş elbiselerinin yerine gazetelerin hafif, göreneksel kılığına bürünmek yolunda hiçbir zaman ilk adımı atmamıştır. Ama filozoflar mantar gibi yerden bitmezler, çağlarının, uluslarının ürünüdürler ve çağlarının, ulusların en ince, en değerli özü, dolaşımını felsefi fikirlerin içinde yapar. İşçilerin elleriyle demiryolları kuran ruh, filozofların beyinlerindeki felsefi sistemleri de kurar. “Beyin insanın dışındadır çünkü insanın karnında değildir.” gibi bir sözü söyleyemediğimiz gibi, felsefenin dünyanın dışında olduğunu da söyleyemeyiz; ancak şunu da unutmamalıyız ki

felsefe, yeryüzünde iki ayağı üstünde durmadan önce bey- niyle varolur, oysa insan etkinliğinin birçok alanı yeryüzün- de önce iki ayağıyla basarak durmuş ve yeryüzünün yemiş- lerini elleriye koparmıştır. ‘Kafa’nın da bu yeryüzüne bağlı olduğunu ya da bu dünyanın o kafanın dünyası olduğunu düşünmesi bundan çok daha sonradır.

Her gerçek felsefe, çağının manevi özü olduğuna göre, felsefenin içeriği içsel (*internally*) olarak ve görünüşü dışsal (*external*) olarak gerçek çağdaş dünyayla temasa ve karşılık- lı tepki durumuna gelir.

O zaman felsefe başka belirli sistemler karşısında be- lirli bir sistem olmaktan çıkar; dünya karşısında genel bir felsefe olur ve o günkü dünyanın felsefesi olur. Felsefenin bu öneme eriştiğini, kültürün yaşayan ruhu olduğunu, fel- sefenin dünyevileşip dünyanın da felsefileştiğini gösteren şekilsel özellikler bütün çağlarda aynıdır: Felsefenin salon- lara ve papazların çalışma odalarına, gazetelerin editörlük bürolarına ve saray avlularına, çağın insanların nefret ve sevgilerine girişinin en basit evreleri bütün tarih kitapların- da kalıplaşmış bir şekilde tekrarlanır. Fikirlerin alevine kar- şı yardım dileyen bağırtılarıyla kendilerine de bu fikirlerin, bulaştığını ister istemez belli edenlerin kopardığı gürültü, felsefenin dünyaya girmekte olduğunu gösterir. Düşmanla- rının bu bağırtılarını felsefe, çocuğunun ilk çığlıklarını din- leyen bir anne gibi işitir. Eski sistemin düzenli hiyeroglifimsi dış kabuğunu yarıp çatlatan ve yeryüzü yurttaşı durumuna gelen fikirlerin doğum çığlıklarıdır bunlar. Bebek Zeus’un dünyaya gelişini davullar çalarak bildiren Koribantlar’la Kabirler¹, ilkin dinî filozoflara karşı dönerler; bu, bir ba- kıma, engizisyoncu içgüdülerinin kamunun duygucu yanını daha sağlam bir şekilde ele geçirebilmesinden ötürüdür. Bir bakıma da, felsefeye karşı çıkanların da içinde bulunduğu

¹ Koribantlar tanrıça Kübele’nin, Kabirler de Kabir adı verilen Yunan tanrıları- nın rahipleriydi. Yeni doğan Zeus’un sesini bastırmak için kılıçlarıyla kalka- larını döverlerdi. (Çev.)